

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken

Waldeck, P.W.

Citation

Waldeck, P. W. (2017, November 15). *Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/55510>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/55510>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/55510> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Waldeck, P.W.

Title: Maarten van der Goes van Dirxland [1751-1826], Nederlands eerste minister van Buitenlandse Zaken

Issue Date: 2017-11-15

De regentenzoon [1751-1785]

De geschiedenis van Van der Goes begint in Den Haag in het jaar 1751. Den Haag, ooit door de Italiaan Lodovico Guicciardini het mooiste dorp van Europa genoemd, was ontegenzeggelijk de meest mondaine plaats in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In de eerste helft van de achttiende eeuw – het tweede stadhouderloos tijdperk – kwam daar nogal de klad in. Toen echter in 1747 de Friese stadhouder Willem Karel Hendrik Friso in alle gewesten werd verheven tot erfelijk stadhouder, verplaatste hij als prins Willem IV zijn hof van Leeuwarden naar de oude residentie. Er kwam weer een toestroom van welgestelde inwoners en winkeliers op gang. Het grote aantal nieuwe naar Franse stijl ontworpen patriciërshuizen gaf het centrum een voornaam aanzien. Den Haag beleefde een opleving van zijn allure, maar als internationaal diplomatiek centrum van een grote mogendheid had het afgedaan.

In 1751 stierf Willem IV plotseling na een voor velen teleurstellend begin van zijn stadhouderschap. Hij bleek behoudender dan de beweging die hem aan de macht had gebracht. De regenten, de bestuurselite en de kooplieden zagen Oranje niet graag terug in een doorslaggevende machtspositie. De burgerij begon, aangespoord door de ideeën van de Verlichting, meer invloed op het bestuur te eisen. Het regentschap van prinses Anna ten behoeve van haar minderjarige zoon Willem V was eveneens weinig succesvol. De aanstelling van Lodewijk Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel als tutor van de jonge prins maakte de zaak er niet beter op. Politiek ontkiemden daardoor de zaden van de patriottenbeweging. In de periode na 1751 werd Nederland in zijn internationale betrekkingen steeds meer afhankelijk van buitenlandse mogendheden en kreeg een afzijdigheidspolitik de overhand.

*Cornelia Martina Vlaerdingerwout (1726-1762), moeder van Maarten van der Goes.
Schilderij door Guillaume de Spinny, ca. 1760*

Economisch gesproken realiseerden de kooplieden-regenten zich niet dat de bakens in Europa waren verzet. Amsterdam verloor in de tweede helft van de achttiende eeuw zijn eerste plaats als entrepot-haven. Andere landen gingen stevig concurreren in het zeevervoer. VOC en WIC vertoonden tekenen van zelfoverschatting. Engeland en Frankrijk wonnen economisch terrein, zowel in de Oost als in de West. De Amsterdamse politiek-commerciële inmenging in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog zou de Republiek door de Britten niet in dank afgenomen gaan worden. Op het gebied van industriële ontwikkeling liep de Republiek bovendien verontrustend achter.

In 1751 was Den Haag niet veel groter dan het gebied binnen de ter verdediging van het dorp gegraven singels als de Zuidwestbuitensingel, de Prinsessegracht en de Mauritskade. De Scheveningseweg voerde nog door een uitgestrekt duingebied naar het vissersdorp aan het strand. De pleitbezorger van de straatweg, Constantijn Huygens, vond dat Den Haag de term ‘Dorp’ met een hoofdletter als een geuzennaam moest voeren. De groene woonoorden, wandelalleen en ruime straten wonen het glansrijk van de stenige, benauwende Hollandse steden.¹ Tussen Den Haag en Loosduinen lagen tal van buitenplaatsen, waarheen de welgestelden zich voor het zomerseizoen terugtrokken en waarvan de namen nu nog slechts voortleven in die van buurten en lanen.

De regenten en andere welgestelde burgers en buitenlanders woonden, flaneerden en vermaakten zich vooral in het gebied rond het Binnenhof, de Vijverberg en het Lange Voorhout, de zogenaamde Hofbuurt. Er was intensief sociaal verkeer met veel etiquette, pracht en praal, maar ook geestelijke en artistieke ontwikkeling gedijden. Wetenschapsbeoefening, literatuur, muziek (Mozart in 1765 in Den Haag!) en toneel bloeiden. Er was veel te doen in Den Haag, ondanks het betrekkelijk kleine inwonertal van ongeveer vijfendertigduizend zielen.

Dit bruisende Haagse leven had evenwel ook een donkere zijde. Pal naast de Hofbuurt, met name tussen Nieuwe Kerk en het Westeinde, lagen groezelige sloppen waarin de armen woonden. In de achttiende eeuw behoorde meer dan de helft tot bijna driekwart van de Haagse bevolking tot de categorie der allerarmsten. De historica Thera Wijssenbeek noemde Den Haag een gespleten stad, met name sociaal gezien.²

Vrijwel op de grens van het rijke en het arme Den Haag, aan de zuidzijde van het Westeinde, woonde in 1751 meester Adriaan van der Goes (1722-1797), advocaat voor het Hof van Holland en voor het Leenhof van Brabant en de landen van Overmaze. In 1747, bij het herstel van het

Oranje-stadhouderschap, was Adriaan bovendien schepen van Den Haag geworden. De stadhouder moest zijn goedkeuring hechten aan de benoemingen in de Haagse magistraat. Of Van der Goes nauwe banden onderhield met de Oranjes is niet zeker, maar op zijn minst blijkt uit de benoeming dat hij niet aan de verkeerde kant stond. Daarna zou Van der Goes deze functie vele malen afwisselen met die van burgemeester, zoals toen gebruikelijk was. Adriaan had nog meer bijbanen. Hij was onder meer secretaris van het College van Hoogheemraden van Delfland en Raad ter Admiraliteit op de Maze. Daarnaast vervulde hij verschillende ‘zorgfuncties’ in Den Haag en was hij president-curator van de Latijnse School.³ Burgemeester van der Goes was zo’n vertrouwde figuur geworden, dat de patriotten hem na de omwenteling van januari 1795 tot voorzitter van de Provisionele Raad van ’s-Gravenhage (de eerste ‘gemeenteraad’) benoemden. Kennelijk stond hij ook weer niet bekend als uitgesproken Oranjegezind.

De familie Van der Goes kwam uit het land van Goes in Zeeland, maar vestigde zich al in de vijftiende eeuw in Delft.⁴ Als juristen en bestuurders werden de Van der Goesen een Hollands regentengeslacht. Adriaan was de eerste Van der Goes die zich in de lokale Haagse politiek manifesteerde. Diverse leden van de familiekring der Van der Goesen zouden zich voor en na de Bataafse omwenteling roeren in het Haags bestuur.⁵

Adriaan sloot in 1748 een voordelig huwelijk met Cornelia Martina Vlaedingerwout, vrouwe van Dirxland. Het echtpaar kreeg acht kinderen. Cornelia Martina was een dochter van Maarten Vlaedingerwout, Heer van Dirxland, Wijk, Veen en Aalburg, en Anna van Baerle. Vlaedingerwout was brouwer en schepen te Rotterdam.⁶

Dirksland (in de familienaam als Dirxland gespeld) ligt op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee. Het werd voor het eerst genoemd in de dertiende eeuw als een zoutland. De bewoners leefden van de winning van zout uit derrie, veengrond die door de overspoelende vloed was verzilt. Het onbedijkte land van Diericxslant, het gors, werd in het begin van de vijftiende eeuw voor het eerst bedijkt en daarna met steeds nieuwe bedijkingen uitgebreid. De zoutwinning verdween. De verbouw van meekrap kwam ervoor in de plaats. Overflakkee stond jaren bekend om de productie van deze plantensoort die vroeger werd gebruikt voor het maken van een roodachtige verfstof. Dirksland groeide uit tot een volwaardige ambachtsheerlijkheid, waaruit de ambachtsheer bepaalde belastinginkomsten en voorrechten genoot. In 1728 werd het vruchtgebruik van de heerlijkheid Dirksland verkocht aan Maarten Vlaedingerwout. Dirksland hield als heerlijkheid op te bestaan in 1848.

Op 3 januari 1751 werd in het huis aan het Westeinde een zoon geboren, Maarten. Bij zijn doop in de Grote Kerk door dominee Munnikemolen, drie dagen later, was zijn grootvader Vlaerdingerwout getuige. Over de vroegste jeugd van Maarten van der Goes is niet veel teruggevonden. Hij groeide op in een kroostrijk gezin. Maarten had twee zusjes en vier broers die volwassen zijn geworden. Het was in welgestelde gezinnen niet ongebruikelijk dat de kinderen huisonderwijs genoten. Pas in 1762, toen Maarten elf jaar oud was, dook hij samen met zijn één jaar jongere broer Philip Jacob op als leerling van de Latijnse School in Den Haag. Zij hoefden niet ver te lopen naar school. De school was gevestigd in een krakkemikkig voormalig klooster in de Zuilingstraat, een zijstraat van het Westeinde.⁷ De leerlingen droegen hun leerboeken tussen twee door een riem aan elkaar verbonden plankjes. Door de jongens uit de aangrenzende sloppen werden deze heertjes spottend 'kwakken' (suk-kels) genoemd en werden zij nagezongen:

De Haagsche kwakken
Die vullen hun zakken
Met uien en peen
Daar lopen die Latijnsche kwakken mee heen.

Aan het Westeinde had Maarten in ieder geval een kans te ontdekken dat er naast zijn wereld nog een andere bestond. Vader Adriaan wist als kerkmeester van de Grote of St. Jacobskerk en als lid van de magistratuur⁸ maar al te zeer hoe het er met de armenzorg in dat deel van Den Haag voorstond. Maarten groeide op in een beschermdde, maar niet afgeschermdde wereld. Door de openbare functies van zijn vader kan de jonge Maarten zich later aangetrokken gevoeld hebben tot een loopbaan ten dienste van de publieke zaak.

De Latijnse School leed in die tijd een financieel armlastig bestaan. Het aantal leerlingen was teruggelopen tot enige tientallen. Ook dat was een zorg van vader Adriaan, die desondanks zijn kinderen naar deze school stuurde. De lesstof bestond in hoofdzaak uit Latijn (met name Tacitus, Cicero, Sallustius). Grieks werd nogal stiefmoederlijk behandeld. Opvallend is dat onderwijs in het Frans ontbrak, maar misschien ging men ervan uit dat die taal genoegzaam thuis onderwezen werd. Of ook de steeds populairder wordende natuurwetenschappen werden onderwezen is niet duidelijk. Maarten en Philip Jacob deden het niet slecht, want hun namen komen voor in de rekeningen van prijsboeken die aan goed presterende leerlingen werden uitgereikt. Maarten kreeg

*Het Westeinde te Den Haag, gezien naar de Loosduinse brug,
door Jacob Elias la Fargue, 1770*

waarschijnlijk tot zijn onuitsprekelijke vreugde de fabels van Flavius Avianus en de *Comoedia Plutus* van Aristophanes cadeau. In de periode 1761-1764 was Adrianus Kluit leraar (praeceptor) aan de school. Het is goed mogelijk dat Maarten van hem onderwijs heeft gekregen. Kluit werd later hoogleraar in Leiden en een vooraanstaand orangist, reden waarom hij in 1795 werd afgezet.

De schooltijd van Maarten werd overschaduwd door het vroege overlijden van zijn moeder Cornelia Vlaerdingerwout op 12 april 1762. Een halfjaar later stierf ook zijn grootvader Vlaerdingerwout. Van hem erfde Maarten het leen van de ambachtsheerlijkheid Dirksland, maar vader Adriaan genoot het vruchtgebruik tot Maartens meerderjarigheid.

Opperfabrieksmeester

In 1769 werd Maarten achttien jaar, een moment wellicht waarop hij volgens de mode van zijn stand behalve een kniebroek en zijden kousen ook een licht gepoederde pruik ging dragen. Zeker is dat nu het systeem van de ‘contracten van harmonie en correspondentie’ zijn rol ging spelen, want Maarten van der Goes van Dirksland, of Van der Goes zoals ik hem vanaf nu zal noemen, moest een betrekking hebben om zijn sociale status te kunnen opbouwen. In dat jaar was vader Adriaan burgemeester. Het zal niet verbazen dat de magistraat Van der Goes op 27 februari tot derde secretaris benoemde. Bestuursfuncties werden als het ware als persoonlijk eigendom beschouwd. Eenmaal benoemd behield men de functie voor het leven. De vraag is of er veel discussie is geweest: ‘Is om redenen haar Edele Achtbaren daartoe moverende goed gevonden en verstaan, dat tot medesecretaris van Schepenskamer zal worden aangesteld (...) Maarten van der Goes.’⁹ De resolutie stelde daarna dat Van der Goes geen ‘baten en emolumenten’ zou ontvangen en zijn ambt niet hoefde te vervullen totdat er een vacature zou ontstaan voor de functie van tweede of eerste secretaris onder het gezag van de Secretaris van de Magistraat, mr. Johan Steenis, die voor het leven was benoemd. Maartens collega’s werden mr. Johan Pieter van der Haer en mr. Jacob Willem van der Bruggen. Als een van hen om de een of andere reden ‘geïndispositioneerd’ was, moest Van der Goes wel aantreden. Tegelijkertijd werd in de resolutie vastgelegd dat Van der Goes kon rekenen op zijn benoeming in die mogelijk toekomstige vacature. Dezelfde dag nog, 27 februari 1769, legde hij in handen van baljuw baron van Wassenaar, Heer van de beide Katwijken en het Zand, de eed af.

Q U U M
I N G E N U U S
B O N Æ Q U E S P E I
P U E R,

Wilhelmus Carolus Vosmaer,

In Classe *quincta* eximiam in
emendanda manu præstitisset industri-
am, honoris ergo hoc cum dili-
gentiæ præmio donarunt

NOBILISSIMI ET AMPLISSIMI
HAGANÆ SCHOLÆ CURATORES

A. D. 111. Non. Mart. C1D1DCCCLXIV.

Jan Hudde Dedel. Johan Dierquens

Adriaan van der Goes. E. V. Staveren

R. Ouwens
Rect.

Rapport Latijnse School's-Gravenhage voor Wilhelmus Carolus Vosmaer, maart 1764. Met handtekeningen van Adriaan van der Goes, Jan Hudde Dedel, Johan Dierquens en E.V. Staveren. Rector is R. Ouwens. Willem Carel Vosmaer (1749-1823) was een zoon van Arnout Vosmaer, directeur van de menagerie van prins Willem v

Waarmee hij zich de daaropvolgende paar jaar bezighield, is onduidelijk. In mei 1771 kreeg hij van zijn collega Van der Haer en zijn vriend Arend van Reede bericht dat hij zich geen zorgen hoefde te maken over de ballotage voor de Loge. Van der Goes trad toe tot de Haagse loge 'L'Indissoluble'. De denkbeelden van de Orde der Vrijmetselaren waren verwant met het gedachtegoed van de Verlichting. Onder de beter gesitueerden, bijvoorbeeld in Den Haag, had de tolerantie die de orde voorstond een bijzondere aantrekkingskracht.¹⁰ Elders, bijvoorbeeld in Amsterdam, maar ook in de universiteitssteden, bestond er meer belangstelling voor de nadruk die de orde ook legde op democratische beginselen en verbetering van morele standaarden. Dat maakte de vrijmetselarij verdacht bij de gevestigde politieke machten. De vrijmetselarij heeft bijgedragen aan het geestelijk en cultureel klimaat waarbinnen een omwenteling denkbaar werd. In de volgende jaren kreeg politieke bewustwording in veel loges de bovenhand, waardoor een sfeer kon ontstaan waarin de leden elkaar gingen wantrouwen. Veel latere patriottische leiders en bestuurders waren vrijmetselaar. Na 1795 leken velen van hen door onderlinge verdeeldheid ver verwijderd van de vrijmetselaarsidealen 'ware Godsvrucht, deugdzaamheid en broederlijke eensgezindheid'.¹¹ De idealen van de vrijmetselarij zijn herkenbaar in het latere optreden van Van der Goes. Aangenomen kan worden dat zijn lidmaatschap van de vrijmetselaars een vormende invloed op hem heeft gehad. Misschien mede aangespoord door zijn collega's in de schepkamer, Van der Haer en Van der Bruggen, beiden meester in de rechten, vatte Van der Goes de rechtenstudie aan en wel aan de Academie van Harderwijk, 'de Gelderse universiteit', die bekendheid genoot vanwege het aanbod van spoedcursussen. Niet precies is vast te stellen wanneer hij is begonnen. Zeker is dat Van der Goes op 18 december 1771 in Harderwijk promoveerde op gezag van rector Johannes Pagenstecher met de patriottische hoogleraar civiel en publiek recht Petrus Roscam als promotor,¹² nadat hij slechts één dag eerder als kandidaat was ingeschreven. Een proefschrift is niet bekend. De vele juristen in de familie Van der Goes hadden meestal in Leiden gestudeerd. Waarom Maarten uitweek naar Harderwijk is niet duidelijk. De lagere kosten van de promotie in Harderwijk hoefden in zijn positie geen argument te zijn. De snelheid ten opzichte van een rechtenstudie aan een universiteit als die van Leiden trok daarentegen velen aan. Later bekend geworden tijdgenoten als Hendrik Willem Daendels en Cornelis Kraijenhoff studeerden ook in Harderwijk af.

Meester Maarten van der Goes kreeg op 19 november 1772 substantieel

werk te doen voor de Haagse magistraat. De functie van ‘opperfabrieksmeester’ kwam vacant en werd niet vervuld. De notulen geven geen inzicht in de reden. Speelde hier een conflict in het kader van het toen gangbare systeem van verdeling van openbare functies? Van der Goes werd namelijk maar tijdelijk voor een jaar in deze functie benoemd, hetgeen inhield dat hij algemeen opzichter van alle Haagse werken, gebouwen, plantages, straten en wateren werd, een soort directeur gemeentewerken *avant la lettre*, met een salaris van duizend gulden, maar zonder emolumenten. Hij bleef in deze positie tot 1781, telkens gecontinueerd voor een periode van twaalf maanden.¹³ Twee wapenfeiten zijn geboekstaafd in de notulen van de Haagse magistraat. In 1774 adviseerde hij om bij het uitbreken van een besmettelijke ziekte slagbomen of palen te plaatsen, hetgeen de getroffen en niet meer dan drie gulden zou kosten. En in 1779 kreeg hij opdracht van de magistraat om de Delftse opperhavenmeester aan te spreken over het niet betaalde deel van de rekening voor de gezamenlijke reparatie van de Hoornbrug bij Rijswijk, die wegens ouderdom vervallen was geraakt: zijn eerste ‘diplomatieke’ opdracht.¹⁴

Grand tour

De functie van opperfabrieksmeester hoefde Van der Goes niet te verhinderen verlof op te nemen voor reizen naar het buitenland. Als ‘kind van de Verlichting’ ondernam ook hij zijn grand tour om zijn horizon te verbreden en zijn geestelijke vermogens te slijpen met het oog op een latere carrière.

De eerste reis, van drie weken, voerde hem in november 1773 naar Parijs, de hoofdstad van een machtig, maar in die tijd militair en vooral financieel uitgeput land. Terwijl in Frankrijk de uitwassen van het aristocratische systeem schrijnend toenamen, heerste er in Parijs een feestelijke atmosfeer met het koninklijke hof als gangmaker. Het culturele leven bloeide met theater, salons en talloze cafés waar werd gefilosofeerd en politieke debatten werden gevoerd. Parijs had een grote aantrekkingskracht. Volgens zijn dagboekje bezocht de jonge Van der Goes iedere avond de Italiaanse opera of het Franse toneel. Overdag zwierf hij door de stad om de talloze bezienswaardigheden te bezoeken. De schilderijenverzameling in de appartementen van de hertog van Orléans maakte diepe indruk op hem. Maar hij ging ook naar Marly om het reusachtige pompstation uit 1684 te zien dat de fonteinen van Versailles

van water uit de Seine voorzag. In Versailles was hij toeschouwer bij de aankomst van de kersverse gravin van Artois, Marie Thérèse van Savoye, net getrouwd met de jongste broer van Lodewijk xvi, de latere koning Karel x. 's Avonds was hij getuige van de uitbundige illuminaties. Ook bracht Van der Goes een bezoek aan het sinistere Hospice de Bicêtre, waar duizenden criminelen, sociaal zwakkeren en geesteszieken bij elkaar waren opgesloten. Droog merkte hij in zijn dagboekje op dat onder de vijftienzeventighonderd gevangen vrouwen er duizend waren die 'het niet zo nauw hadden genomen met de gaven van de natuur'.¹⁵

De tweede reis duurde bijna acht maanden, van augustus 1775 tot maart 1776. Italië was nu het doel. Via Antwerpen, waar de schilderijen van Jan Erasmus Quillein bij hem bewondering opriepen, Cambrai en Peronne, kwam Van der Goes in Parijs aan. Daar pikte hij spoedig weer het uitgaansleven op met veel theaterbezoek en een bal masqué dat de ambassadeur van de koning van Sardinië, graaf de Viry, gaf in een tent op een van de Parijse boulevards ter gelegenheid van het huwelijk van de zuster van Lodewijk xvi, Clothilde, met de prins van Savoye. Van Parijs reisde Van der Goes via Neuchatel en Genève naar Turijn en Milaan. Daar luisterde hij naar operamuziek van Giovanni Paisiello. Na bezoeken aan Bologna en Venetië kwam hij eind oktober in Rome aan. Hij huurde een appartement op de Piazza di Spagna. De architectuur, maar vooral de vele kerken in Rome hadden zijn aandacht. Een uitstap naar Napels bracht hem naar de Vesuvius en Herculaneum. Terug in Rome trok hij op met een paar Nederlandse reizigers, Arnout Vosmaer, directeur van de menagerie van prins Willem v, Gerard Johan de Hochepeid en 'Meerman', wellicht zijn verre neef Daniël Adriaan Meerman van der Goes.¹⁶ Samen brachten zij de jaarwisseling door in Albano. Het culturele spoor nam Van der Goes weer op in Florence, vanwaar hij via Genua in Marseille belandde, waar hij genoot van Molières toneelstuk *Le Bourgeois Gentilhomme*. Langs Aix, St. Remy, de Pont du Gard en Lyon keerde hij terug naar Parijs en vandaar naar huis.¹⁷ Tegenwoordig lijkt zo'n reis een peulenschil, maar dat was het in de achttiende eeuw natuurlijk niet. Met name de wegen waren doorgaans slecht, vertraagden de reis en soms kon men daarom beter gebruikmaken van een trekschuit of een kustvaarder.

De dagboekjes van zijn reizen vermelden veelvuldig theaterbezoek. Van der Goes zou zijn leven lang grote belangstelling blijven koesteren voor de podiumkunsten. Dat hij ondanks de vele aangename verpozingen ook oog had voor de maatschappelijke werkelijkheid, blijkt uit een brief van september 1775 van vader Adriaan naar Neuchatel, waarin hij

reageert op kennelijke observaties van Maarten over Frankrijk: ‘Quel dommage pour un si beau pays que la France d’être si mal dirigée et que les habitants de nos provinces sont heureux sous leurs gouvernements.’¹⁸

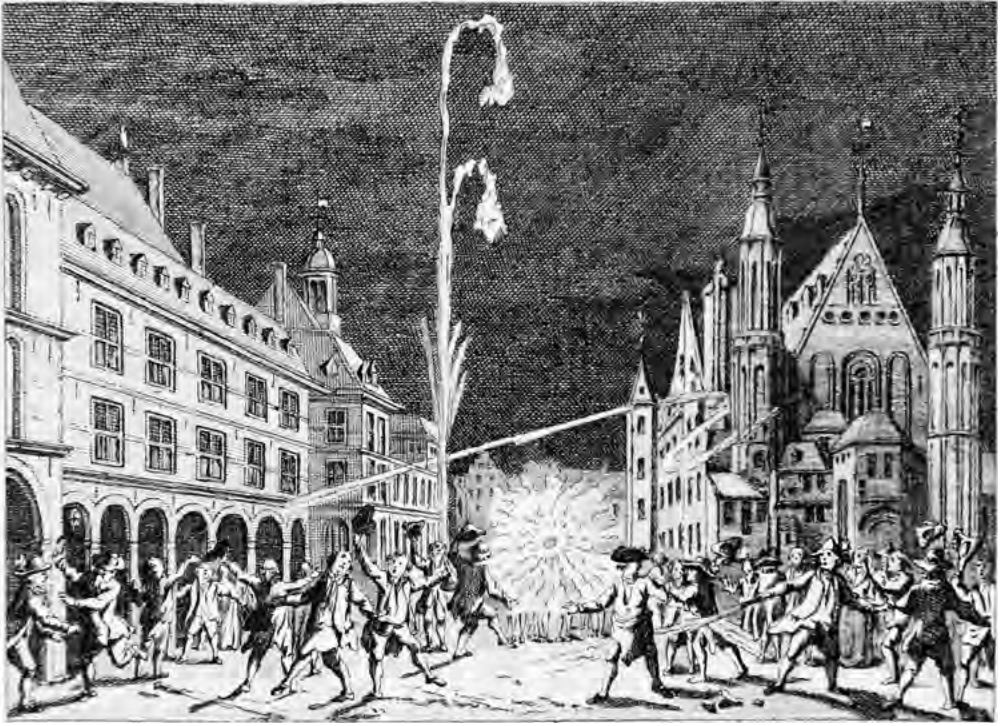
Onrust in Den Haag

Terug in Den Haag nam de functie van secretaris der schepenkamer in augustus 1779 een serieuzere vorm aan. Jacob van der Bruggen vertrok en Van der Goes moest zijn werkzaamheden gaan waarnemen. In november 1781 verzocht Van der Goes opnieuw verlof uit zijn functie. Dit keer wilde hij naar Berlijn als reisgezel van de nieuwbenoemde gezant van de Republiek bij het hof van Pruisen, zijn vriend Arend Willem baron van Reede. Van der Goes bleef ruim een halfjaar in de Pruisische hoofdstad. Dit gaf hem de gelegenheid om het diplomatieke verkeer van zeer nabij mee te maken en gade te slaan. Tijdens zijn verblijf in Berlijn overleed in april 1782 gemeentesecretaris Johan Steenis en werd Johan Pieter van der Haer in diens functie benoemd. Daardoor schoof Van der Goes nu formeel door naar de positie van tweede secretaris, waarvoor hij wel eerst drieduizend gulden ambtsgeld diende te betalen. Schout, burgemeesters en schepenen benoemden hem met eenparigheid van stemmen wegens zijn ‘naarstigheid, bekwaamheid en ervaring’. De eed kon hij pas afleggen na terugkeer uit Berlijn in juni 1782.¹⁹

Dit speelde tegen de achtergrond van toenemende partijstrijd tussen patriotten en prinsgezinden, ook in de residentie. De Haagse bevolking was in het algemeen prinsgezind, maar dat was geen reden om niet ook meer invloed op het bestuur na te streven. Ruim tien jaar eerder had de vroedschap zonder succes betoogd dat burgemeesters en schepenen, regenten, onterecht veel macht naar zich hadden toetrokken. Sindsdien was de democratiseringsbeweging veel breder geworden. In 1781 was het manifest *Aan het Volk van Nederland* van Joan Derk van der Capellen verschenen: een roep om meer burgerrechten. De perikelen rond het uitbreken van de allerminst glorieus verlopen Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) deden ook in Den Haag de gemoederen oplaaien. In koffiehuisen en politieke clubs kwam men samen om lucht te geven aan bestemde of nog onbestemde gevoelens van onbehagen. Pamfletten en oppositiekrantjes circuleerden boven- en ondergronds. In 1782 was de onrust zo groot geworden dat er, zelfs naar Haagse begrippen, sprake was van opstootjes.

Secretaris van der Goes kreeg nu direct te maken met de politieke werkelijkheid. Bekend is bijvoorbeeld het Sint-Nicolaasoproer van 6 december 1782, in de volksmond ‘pakjesslaagavond’ genoemd. Een pro-Oranjebetoging op het Binnenhof, met vuurwerk en jenever, onttaarde in een vechtpartij met protesterende patriotten.²⁰ Aanleiding was het verbieden door de magistraat van het colporteren door Haagse schutters met een dankadres aan de in het nauw gedreven prins Willem v. De magistraat had geprobeerd de gemoederen tot bedaren te brengen door middel van een officieel en veel gematigder dankadres ‘om Zijne Doorluchtigheid op een heuse en vurige wijze dank te betuigen voor hoogst deszelfs betoonde vredelievendheid en zucht voor de ware belangen van deze stad en burgerij’. Van der Goes vergezelde op 7 december baljuw baron van der Does en de burgemeesters Van Byemont, Patijn en Slicher om dit stuk aan de prins aan te bieden.²¹ Daags daarna verschenen er op de bomen van het Voorhout gehechte oproepen tot tekening van nieuwe dankadressen. Van der Goes kreeg opdracht om hiertegen een verbod op te stellen. De magistraat, die immer rekening moest houden met de politieke gevoeligheden van de Staten van Holland, begon nerveus te worden. Al in januari 1783 moesten de Staten gesust worden door een delegatie van de burgemeesters Patijn en Slicher en secretaris Van der Goes. De magistraat had de Haagse boekhandelaar en courantier Pieter Gosse haastig verboden zijn kranten uit te geven, nadat hij een kennelijk de Staten onwelgevallig artikel uit de *Courier du Bas-Rhin* had overgenomen.²²

Behalve op sociaal en economisch gebied was Den Haag ook op bestuurlijk vlak een ‘gespleten stad’. Sinds de zestiende eeuw werden de bevoegdheden van het Haags bestuur gekneveld door de bemoeienis van niet alleen de Staten van Holland (waarin het ‘dorp’ Den Haag geen vertegenwoordiger had), maar ook de Rekenkamer van Holland en het rechtscollege Hof van Holland. Rechtsmacht over het Binnenhof had de Rekenkamer, het Hof van Holland was bevoegd in de Hofbuurt, terwijl de magistraat slechts het ‘dorp’ mocht doen. Dit leidde natuurlijk tot terugkerende conflicten over wie, waar, wanneer welke jurisdictie had. De welgestelde bewoners in de Hofbuurt hoefden zich bijvoorbeeld van belastingheffing door de magistraat niet veel aan te trekken.²³ Men probeerde weliswaar deze conflicten uit te praten in een coördinatieorgaan, de ‘Sociëteit der Hooge Collegien en van de Haghe’, maar zeker in de achttiende eeuw met zijn nadruk op etiquette en vormelijkheid nam in de notulen van de magistraat ruzie over competenties een meer dan overvloedige plaats in.²⁴ Van der Goes zat daar als secretaris middenin.

Sint-Nicolaasoproer, ook wel 'Pakjesslaagavond', 6 december 1782

In 1783 bijvoorbeeld speelde een langdurige kwestie met het Hof van Holland over het recht tot benoeming van registratieambtenaren.²⁵ Al dit gedoe moet hem werkende weg een leerschool geweest zijn voor de ontwikkeling van diplomatieke vaardigheden.

De vriendenkring van Van der Goes was in dit stadium van zijn leven, voor zover valt na te gaan, niet erg uitgebreid. De meest intieme cirkel was zijn directe familie: vader Adriaan, zijn oudste zusje Annette (Alida Cornelia) en haar man Leonard de Beyer, later burgemeester van Nijmegen, en zijn iets jongere broer Philip Jacob, later secretaris van de machtige Rekenkamer van Holland. Van de bewaard gebleven particuliere brieven zijn de meeste van hen afkomstig.

Dan was er de kring van vrienden met wie Van der Goes nauw contact onderhield. De diplomaat Arend Willem van Reede kwamen we reeds tegen. Joan van der Bruggen, broer van zijn medesecretaris der schepenkamer, en Gerrit Carel van Spaen van Voorstonden behoorden tot deze groep. Gerrit van Spaen werd eveneens diplomaat. Een derde kring moest nog tot wasdom komen: mensen met wie Van der Goes functioneel te maken kreeg.

Over vriendinnen is uit die tijd weinig te vinden, slechts aanwijzingen zoals in de brieven van vader Adriaan, waarin af en toe vaderlijke vermaningen opduiken over minder goed verlopende amoureuze relaties. Op zijn reis naar Rome maakte Van der Goes in Neuchatel kennis met een Madame Pourtalès, van wie hij diep onder de indruk raakte. Van der Bruggen, die enige tijd later Neuchatel bezocht, schreef hem dat het beeld dat Van der Goes van haar had geschetst geheel klopte: *‘J’a-voue que vous avez un très bon gout quoique j’en aye jamais douté du contraire. Je vous souhaite de tout mon coeur une femme pareille quand l’envie vous prendra de vous marier.’*²⁶

De publieke zaak

In 1784 was Van der Goes 33 jaar oud. Hij was opgegroeid in een tijdsge-richt waarin aloude zekerheden op losse schroeven waren komen te staan. Geen makkelijke tijd om als regentzoon je toekomst te kiezen. Van der Goes was opgegroeid in een milieu dat hem een maatschappelijke positie verzekerde. Vooralsnog kon hij vanuit die positie zonder veel zorgen zijn geest trachten te ontplooiën, maar ook zijn pleziertjes najagen.²⁷ Advocaat worden bij het Hof van Holland, zoals zovele voor-

vaderen hadden gedaan, zou voor Van der Goes misschien een te hoog gestelde ambitie hebben betekend. De aanvang van zijn loopbaan als secretaris van Den Haag was echter alleszins respectabel en kwam overeen met burgerdeugden als vaderlandsliefde die vooral in de tweede helft van de achttiende eeuw opgeld gingen doen. Naast loyaliteit aan stad of gewest speelden cultureel natiebeseft en loyaliteit aan het land een grote rol. Later ontwikkelde zich daaruit rond 1800 het idee van een nieuw type openbaar bestuurder. Hij moest, in tegenstelling tot vele regenten, behalve vaderlandslievend ook integer en onbaatzuchtig zijn.²⁸

Van der Goes voldeed in 1784 nog niet aan dit ideaalbeeld. Over zijn visie op maatschappij en politiek in die tijd is niets te vinden. Zijn sociaal netwerk vond hij voornamelijk in de kringen van aanzienlijken en welgestelden, ofschoon ook daar de tegenstellingen tussen Oranjegezinde en patriottische opvattingen merkbaar werden, maar elkaar niet hoefden uit te sluiten. Behalve tot de orde van vrijmetselaars trad Van der Goes ook toe tot de illustere confrérie van Sint Joris, het deftige broertje van de schutters van Sint Sebastiaan in Den Haag. Het Sint Jorisdigilde telde vrijwel uitsluitend leden van aanzienlijke en adellijke families. Ofschoon het digilde was opgericht als schutterij, kreeg het sociëitskarakter steeds meer de overhand. De werkelijke schutterijtaken liet men over aan het uit de burgerij samengestelde Sint Sebastiaansdigilde. Van der Goes leerde de patriot en eerste Agent van Buitenlandse Betrekkingen na de staatsgreep van januari 1798, Willem Buys, kennen in zowel de vrijmetselaarsloge ‘L’indissoluble’ als aan de haard in de Sint Jorisdigilden. Daar kon hij later ook de letterkundige en bekende Oranjeklant Willem Bilderdijk als lid ontmoeten. In 1785 werd Van der Goes toegelaten tot de besloten ‘Groote Sociëteit Haagsche Club’.²⁹

De instelling het openbaar bestuur te willen dienen was Van der Goes van huis uit niet vreemd. Zijn ervaringen, opgedaan tijdens zijn reizen naar Frankrijk, Zwitserland, Italië en Pruisen, hebben zijn horizon ongetwijfeld verbreed. De wereld van Van der Goes bleek groter dan Den Haag. Ondanks alle hang naar de oude glorie van de Gouden Eeuw als gevolg van het algemeen gevoel van moreel verval in Nederland, moet Van der Goes beseft hebben dat de Republiek niet meer het centrum van de (toenmalige) wereld was. Om de internationale positie van Nederland te handhaven, was er werk aan de winkel. Op dat terrein, en in een maatschappelijk prestigieuze functie, wilde hij nu zijn land dienen. Van der Goes solliciteerde in 1785 naar de vrijkomende positie van gezant van de Republiek aan het hof van Denemarken.

In mei 1784 was de Vierde Engelse Oorlog tot een einde gekomen. De gok om door steun aan de beloftevolle Fransen concurrent Engeland een klap toe te brengen, mislukte op desastreuze wijze. Bij de Vrede van Parijs moest de Republiek het gelag betalen. Het belangrijke handelsverdrag van 1674 met Engeland werd niet hersteld, de Republiek kreeg geen bevestiging van haar neutrale rechten. Haar militaire positie (de barrièresteden) in de zuidelijke Nederlanden werd verzwakt. Het belangrijke steunpunt aan de Indiase Coromandelkust (Tamil Nadu), de factorij Negapatnam, ging definitief over naar de Engelsen, alleen het bezette St. Eustatius werd aan de Republiek teruggegeven. Engeland had zijn Hollandse handelsconcurrent weliswaar behoorlijk afbreuk gedaan, maar de Fransen behaalden een belangrijke tactische overwinning. Later, in november van dat jaar, werd in Fontainebleau een defensieve alliantie gesloten tussen Frankrijk en de Republiek, een duidelijke overwinning voor de patriotten in de buitenlandse politiek. Nu begon de rivaliteit tussen Frankrijk en Engeland om de politieke beheersing van de strategisch gelegen Lage Landen pas goed. De verharding van de strijd tussen patriotten en Oranjegezinden in de nasleep van de oorlog verschaftte beide landen een vijver met troebel water, waar het niet slecht vissen was.

De Oostzee, het gebied dat aan de wieg van de jonge Republiek als machtige handelsnatie had gestaan (de Oostzeehandel werd bijna liefkozend de 'moedernegotie' genoemd), speelde in het jongste treffen tussen Frankrijk en Engeland geen grote rol. Het was meer een zijtoneel waar Rusland, Zweden, Pruisen en Denemarken, dat toen ook Noorwegen bezat, elkaar de hegemonie met diplomatieke en militaire middelen betwistten. Voor de Republiek waren handhaving van de vrije vaart op en de handelsbetrekkingen met de oeverstaten van de Oostzee van eminent economisch belang. Temeer omdat Engeland en Frankrijk hun rivaliteit nu ook begonnen uit te spelen in de noordse contreien. Dit kon ongunstige gevolgen hebben voor het machts-evenwicht tussen de beide oeverstaten van de Sont. Denemarken gold weliswaar als een mogendheid van de tweede rang, maar de hoofdstad Kopenhagen beheerste de Sont. Daarom had het land grote strategische betekenis. Voor de Republiek was Kopenhagen belangrijk als kijk- en luisterpost en daarmee een leerzame omgeving voor een beginnend gezant.

Bijeenkomst van een patriotse sociëteit of club, waarschijnlijk in de Oude Doelen op het Tournooiveld in Den Haag. Tekening door Johan Daniël de Gijsselaar, ca. 1795